DE SNEUPER

OFFICIEEL ORGAAN VAN DE VERENIGING VAN ARCHIEFONDERZOEKERS

te DOKKUM

September 1992

No 21.

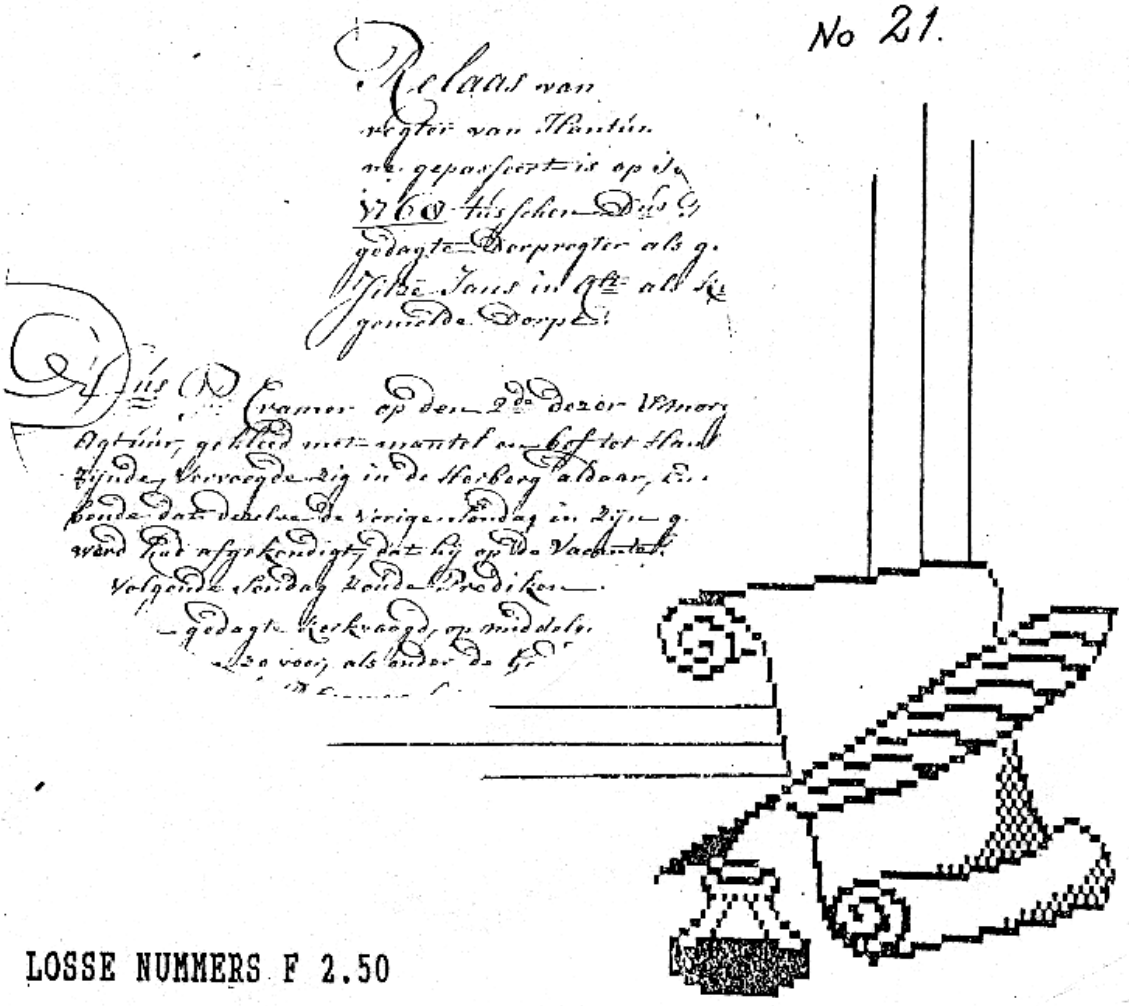

LOSSE NUMMERS F 2.50

" DE SNEUPER"

Officieel Orgaan van de

VERENIGING van ARCHIEFONDERZOEKERS te DOKKUM

Verschijnt eens in de drie maanden in een oplage van 175ex.

Zesde Jaargang nr. 3 SEPT. 1992 ****** NUMMER 21 ****

Redaktie:
R.Postma, Oudwoude; R.Tolsma, Oosternijkerk.
E.Smits, Dokkum; O.Vos, Dokkum; H.Aardsma, Dokkum.

Copy uitsluitend via POSTBUS 361, 9100 AJ, Dokkum.
o.v.v. redactie sneuper

Lidmaatschap van de Vereniging F 20.= per jaar
Donateurschap F 10.= per jaar
Penningmeester: Jaap Heeringa, rekeningnummer 3461.69.488
Rabobank NOF te Anjum
giro van de bank: 913871

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
Bestuur: voorzitter: dhr. G.Veeninga
penningm. : dhr. J.Heeringa
secr.esse : mevr.S.v.Tilburg
alg.adj. : dhr. D.Zwart en D. de Jager

Correspondentie: POSTBUS 361, 9100 AJ, DOKKUM.

INHOUD VAN DIT NUMMER:

redactie nieuws
bestuursmededelingen
in memoriam dhr. Wim Keune
ledennieuws
Gens Data /BBS
Emigratie Nederland of Amerika, deel VI
toponiemen, deel 7
ds. Pieter Cramer te Bornwird/Hiaure
kadasterprojekt
Steve Wibalda
inventarisatie tegeltableaux in Friesland
de vrouwelijke nakomelingen van Pietje Jacobs

copy inleveren voor 15 NOVEMBER 1992 via postbus 361,dokkum.

Van de redactie:

Na, laten we hopen een goede vakantie staan we weer in de startblokken om dit jaar nog twee Sneupers te realiseren. Een ervan ligt nu voor U en wij hopen met vele leuke en nieuwsgierige onderwerpen.

Er is door de redactie besloten om volgend jaar met vaste rubrieken te komen en elk zijn eigen plaats te geven in ons blad, zodat het nog meer een geheel zal worden. Dit houdt wel in dat er ook voor elke rubriek copy moet zijn, het gevolg hiervan is dat wij als commissie van U iets meer zullen verlangen. Het moet niet moeilijk zijn om eens wat op te sturen wat voor plaatsing gebruikt kan worden.

Het hoeft niet mooi te zijn als het maar orgineel is. Dus geen overgenomen stukjes, tenzij met een eigen bewerking. Mochten er nog leden zijn die een idee hebben ter verbetering van het blad dan graag zo spoedig mogelijk even schriftelijk melden.

Met het bestuur wordt druk onderhandeld om het financiele plaatje rond te krijgen en we hebben alle vertrouwen dat dat ook zal lukken.

De volgende redactievergadering is op 15 okt. a.s. en we hopen veel reacties te krijgen via de **nieuwe POSTBUS 361, 9100 AJ te DOKKUM**.

Bestuursmededelingen:

Zoals u in de sneuper 20 hebt kunnen lezen zijn de bestuursmededelingen en het redactienieuws vanaf september gescheiden.
Dit is het gevolg van de wisseling van voorzitter, omdat dhr. E. Smits niet meer deel uit maakt van het bestuur, zal de voorzitter het stukje Bestuurlijke mededelingen van hem overnemen en in het vervolg verzorgen.
Na een lange periode van vakantie die hopelijk voor velen van ons zorgde voor een welverdiende ontspanning, gaat de tijd weer door en komt ons dagelijks ritme ook weer terug, kinderen gaan weer naar school en het verenigingsleven bloeit weer op, en ook de tijd voor het uitoefenen van hobby's.
Ook het bestuur heeft van een welverdiende rust genoten en gaat ook weer met frisse moed beginnen om de zaken van de verenigng 'de Sneuper' weer te behartigen.
Ook voor het secretariaat is het een rustige tijd geweest de afgelopen periode en valt er niet zoveel te melden.
De penningmeester wil de leden er graag op attent maken dat als mensen een rekening betalen voor een opdracht, of contributie dit even duidelijk willen vermelden bij overschrijving op rekening nummer van de Rabo Bank, zodat het gemakkelijker voor dhr. Heeringa is om dit na te zien.

Zijn er nog mensen in uw omgeving die nog geen lid zijn van 'de Sneuper', maar die wel belangstelling hebben, dat kan toch niet praat eens met die mensen en maak ze lid voor het bedrag van f 20.00 p/j, dat is f 1.66 p/maand, dat kan toch niet een probleem zijn om lid van onze vereninging te worden!

g e w o o n d o e n !

G.V.

IN MEMORIAM

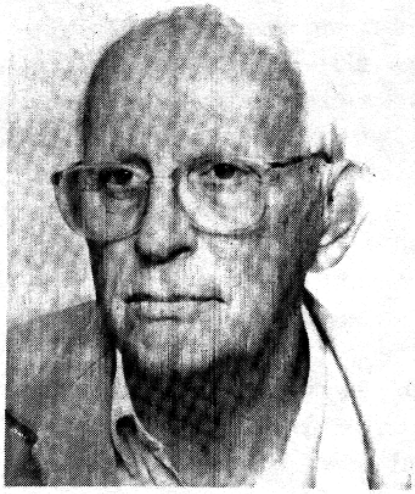

Groot was de schok, toen wij het bericht ontvingen, dat op 23 juli 1992 was overleden dhr. W. Keune, oud-archivaris en erelid van onze vereniging. Op 28 juli hebben velen van onze vereniging tijdens de gehouden uitvaartdienst afscheid van hem genomen.
Hij was voor de Sneupers altijd de grote stimulans. Hij zag het bestaansrecht van de vereniging als geen ander. Zijn zorg om de historie en het archief uitte zich in de oprichting van onze vereniging.
Hierin lag volgens hem een voortbestaan en behoud van historisch gerichte aktiviteiten, daarom werd ook nooit tevergeefs een beroep op zijn tijd en kennis gedaan. Hij onderscheidde zich als geen ander door steeds achter de schermen in een hem zo eigen bescheidenheid raad te geven ongeacht of dit op individueel of verenigingsvlak lag.
Zijn sterke punt was om nooit een oplossing te geven, doch met zijn zo vertrouwde woorden van " moet je eens luisteren...." of "ik zou het zo en zo doen...." of "probeer dat eens...." gaf hij handreikingen waarbij meestal succes verzekerd was. Velen van onze groep hebben dat ervaren in de jarenlange komst naar het streekarchief. Hij was een open deur voor ieder die om advies of raad kwam, of alleen maar even om te praten. Urenlang - soms voor je gevoel te lang - kon hij op de tekst zijn over allerlei onderwerpen die zijn interesse hadden. Hij toonde grote belangstelling voor de medemens en zijn werk was zijn hobby.
Veel mensen plukken heden ten dage nog de vruchten die ooit in zijn tijd groeiden. Veel ook is blijven steken, zaken die hij zo graag nog gerealiseerd had gezien.
Persoonlijk staan mij de vele gesprekken bij die we hadden. De ene keer bij hem thuis een andere keer gewoon op straat die dan vaak eindigden in een kopje koffie drinken in hotel de Posthoorn. Dat alles zal ik en zullen velen van ons gaan missen, evenals zijn bijdrage aan ons blad. De laatste tijd was voor hem een drukke tijd maar een week voor zijn overlijden maakte ik nog een afspraak met hem voor een serie artikelen. Helaas mocht het niet meer zo zijn. Zijn heengaan overviel vrouw, kinderen, verdere familie en bekenden. Elkaars steun en kracht is alles wat overblijft. Ondanks het verlies mogen we ook terugzien op de vele herinneringen. Laten die samen met datgene wat hij bereikte tijdens zijn leven door een ieder bewaard worden.
Bij ons, als vereniging, zal hij als een warme persoonlijkheid in

onze gedachten blijven. Ik ben er van overtuigd dat de naam van Wim Keune, als voorbeeld, nog menigmaal zal vallen in onze gesprekken wanneer we bezig zijn met onze hobby.
Vanaf deze plaats wil ik, namens al onze leden, mevrouw Keune en verdere familie veel sterkte wensen en samen hopen we dat de goede herinneringen eens de plaats mogen in nemen van het verdriet.

september 1992

namens de vereniging,
eimert smits, oudvoorzitter

LEDENNIEUWS:

Deze keer verwelkomen we een drietal nieuwe leden:

dhr. KLZINGA, Joltaheerd 216, 9737 HP te Groningen.
mevr. H. FOKKEN-RIEMERSMA, Beukenlaan 44, 9103 RA te Dokkum.
dhr. S. Brödel, Loodglans 58, 1703 CM te Heerhugowaard.
We hopen dat ze zich thuis zullen voelen in onze vereniging en dat we maar veel van hen mogen horen wat de hobby betreft.

Aan al onze leden willen we vragen: Zijn er mensen in uw omgeving die ook graag de Sneuper willen lezen of dat reeds doen: een lidmaatschap kost weinig en men steunt hiermee een vereniging die probeert een stukje historie van eigen regio uit te diepen en te bewaren.

Nieuw: Voor alle correspondentie: POSTBUS 361, 9100 AJ DOKKUM.

Copy voor het decembernummer graag zo sp.m. inleveren!

****

Ons lid G.BOUMA, Holwerd, is een computer(fanaat)-genealoog. Een gedachtenwisseling tussen hem en de systeembeheerder van de N.G.V. heeft tot het volgende artikel geleid. Misschien helpt het ook u op weg. (Red.)

G e n s D a t a / B B S e n G e n s D a t a / N H

W.M.Lanfermeijer
Son en Alkmaar 1992.

De Personal Computer, het SPEELGOED van de jaren '80. Genealogie, de HOBBY van de jaren '80. Dit hadden de oprichters van de Werkgroep Programmatuur-ontwikkeling van de Nederlandse Genealogische Vereniging goed begrepen. En het begin van de jaren '80 werd deze werkgroep opgericht om eens na te gaan hoe de genealoog de computer van zoonlief kon gebruiken ten dienste van de Genealogie. En nu, ruim 10 jaar later, is die werkgroep uitgegroeid tot een groep programmeurs die samen een perfect pakket programma's op de markt hebben gebracht.

Maar ze gingen nog verder. In de computerwereld werd het woord COMMUNICATIE een gevleugeld woord. Er werd een werkgroep gevormd om ook deze tak van automatisering voor de genealoog dienstbaar te maken en het resultaat is de bulletinboards "GensData/BBS en GensData/NH".

GensData/BBS en GensData/NH zijn computers ergens in Nederland (Son en Alkmaar) uitgerust met speciale programmatuur, dat van die computers een PRIKBORD (BULLETIN BOARD) heeft gemaakt. Een prikbord is precies wat de naam aangeeft. Prik er een papiertje op met een boodschap in de hoop dat een ander die het leest er iets aan heeft. Of, als er een vraag gesteld is, dat een ander er een antwoord op heeft.
Nu werkt een BULLETIN BOARD SYSTEM (BBS) niet met papiertjes, maar met berichtengebieden die in een computer zitten en voor iedereen beschikbaar zijn om in te lezen, en om er eventueel een bericht in achter te laten. Deze vorm van COMMUNICATIE is voor onze hobby van ongekende waarde.
Stel u zoekt al jarenlang één van uw voorvaderen en u bent al meerdere malen van Groningen naar Zeeland gereisd en u heeft de meeste archieven al uitgekamd, maar de door u gezochte persoon is nog steeds niet gevonden. Nu komen de BBSsen van de N.G.V. in beeld. Even SON of Alkmaar bellen. U laat in één van de berichtengebieden een noodkreet achter en wacht het resultaat rustig af. Iedereen die bij één van deze BBSsen binnenkomt, leest de berichten in dit gebied, en als hij/zij u kan helpen met de gevraagde gegevens, dan wordt er voor u een boodschap achtergelaten. Als u na een week wachten bij één van deze BBSsen aanklopt (inlogt), dan komt als eerste die boodschap op uw scherm en het probleem is opgelost.
Er zijn in Nederland veel BBSsen die aan genealogie doen. Al deze BBSsen hangen op de één of andere manier met een netwerk (telefoon) aaneikaar en wisselen 's nachts deze berichten metelkaar uit. Dit berichtenverkeer is niet de enige toepassing. Alles wat een genealoog aan informatie gebruiken kan, zit op de BBSsen. Wat denkt u van openingstijden van alle archieven in Nederland en omliggende landen. Het uitwisselen van kwartierstaten tussen genealogen om eens metelkaar te vergelijken. Het ONLINE brengen van de Contactdienst van de N.G.V. is inmiddels een feit geworden. Ook is het in Amerika beroemde "Tafel Matching System" op de GensData/BBBsen aanwezig. Wat denkt u van het zoeken in DTB-boeken vanuit een luie stoel thuis. Teveel om hier op te noemen.
Wat hebben we daarvoor nodig? Wat kost dit? We gaan er vanuit dat de computer al in gebruik is. Wat we nu nog extra nodig hebben, is een MODEM en een COMMUNICATIE-PROGRAMMA. Een MODEM is een apparaat dat signalen vanuit de computer de telefoonlijn instuurt. Dit kan op verschillende snelheden, van 300 bits/seconde tot 9600 bits/seconde. Hoe sneller, hoe duurder het MODEM, maar hoe lager de telefoonkosten. Een doorsnee MODEM kost tussen de ƒ 200,- en ƒ 500,-. Een snelheid van 2400 is tegenwoordig al betaalbaar. Het COMMUNICATIEPROGRAMMA hoeft niets te kosten. Er zijn zeer veel "FREE DOMAIN" (gratis) programma's te verkrijgen.

Wat moet u doen om verbinding te krijgen met één van de N.G.V.-BBSsen? Het modem is met de ene kant aangesloten via een modemkabel op de seriële poort van de computer. Aan de andere kant is een verbinding met het telefoonnet. Alle schakelaartjes staan in de goede stand (zie gebruiksaanwijzing voor het modem). Het communicatieprogramma is geladen en u geeft dit programma de opdracht om één van de BBSsen te bellen. Dit bellen gaat automatisch! En als alles goed gaat, krijgt u verbinding en u ziet het WELKOM-scherm.
Er wordt naar uw naam en woonplaats gevraagd en u wordt verzocht om een paswoord (wachtwoord) te bedenken. Dit paswoord moet u alle volgende keren gebruiken om in het BBS te komen, en dit voorkomt dat informatie, die alleen voor u bestemd is, door andere gebruikers gelezen kan worden. De rest gaat eigenlijk vanzelf.
De N.G.V.-BBSsen zijn in het Nederlands en zijn "menu gestuurd". U kunt door het kiezen van een enkele letter of een enkel cijfer overal komen en rondkijken. U kunt in alle berichtengebieden boodschappen lezen en boodschappen achterlaten.
Wat vindt u verder op de N.G.V.-Bulletinboards? Ik ga hier niet alles vertellen. Log maar eens in en neem de moeite om eens goed rond te kijken.
Toch nog moeilijk? Druk op de W(akker worden) en wij (de SYSOP's) zijn in staat om met u te CHATTEN (praten via het toetsenbord) en u wegwijs te maken.
Wat u echter niet zult vinden (NOG NIET), dat is een enorme database met al uw/onze VOORVADEREN erin om een complete genealogie samen te stellen, maar het begin is er. Via het blad "Gens Data" van de N.G.V. vindt u altijd de laatste nieuwtjes over de N.G.V.-BBSsen.

Tot "MODEMS" op één van de N.G.V.-BBSsen!

Namens GensData/BBS uw Systeem Operater: Willem Lanfermeijer
Namens GensData/NH uw Systeem Operater : Johan Poot

****

Enige gegevens van GensData/BBS:
Telefoon: 04990-77612 (open 24 uur per dag)
Matrix adres: 2:512/130

Enige gegevens van GensData/NH:
Telefoon: 072-643533 (open 24 uur per dag)
Matrix adres: 2:280/603

Enkele gegevens in te vullen in het COMMUNICATIEPROGRAMMA:
Snelheid: 300, 1200, 1200/75 en 2400 bps.

Telefoon SYSOP GensData/BBS (spraak): 04990-73784
Telefoon SYSOP GensData/NH (spraak): 072-623692

EMIGRATIE: NEDERLAND OF AMERIKA.....DEEL VI, door E. Smits. (slot)

" Een blik op de landverhuizing en de emigratiegolf in het midden van de 19e eeuw".

Deze keer het laatste deel in deze serie die in juni 1991 begon. Ik schreven toen dat het de bedoeling van de serie was: een aanloop naar een beter begrijpen waarom onze voorouders naar andere oorden zochten om hun bestaan op te bouwen. Aan het eind van dit deel hoop ik hierin geslaagd te zijn mede door de aangehaalde voorbeelden.
Er kwam een rijk aantal onderwerpen aan bod, sommigen uitgebreid anderen op een sumiere wijze. Toch heb ik geprobeerd aan alles zoveel aandacht te geven als nodig voor de opzet. Voor hen die zich verder in deze stof willen verdiepen heb ik aan het eind een literatuurlijst opgenomen die u bij verder onderzoek kunt raadplegen.
Ik dank een ieder voor de reacties en opmerkingen hetzij telefonisch of schriftelijk en hoop dat het leesplezier net zo groot was als het schrijfplezier.

We eindigden vorige keer ons verhaal over het gebruik van hout. Het basismateriaal voor de bouw van toen. Iedereen weet dat hout een prima materiaal is maar even eens dat het een zeer brandbare stof is. Men gebruikte in die tijd veel open vuur voor verwarming en voedselbereiding daarom was het risico erg groot.
Over de gehele wereld hebben we rampen gekend die als oorzaak een onschuldig brandje hadden. Als er één huis in brand raakte stond vaak binnen korte tijd een heel blok of zelfs een hele stad in vuur en vlam en restte er later slechts een grote ashoop. Ook hier in de koloniën zijn deze rampen gebeurd, zoals op 9 oktober 1871 toen de plaats Holland zogoed als geheel tot een prooi der vlammen werd. De kranten uit die tijd brachten op 12 oktober een oorzaak/gevolg verslag en zette veel mensen aan het denken. De oorzaak toen moet gezocht worden in de droogte van die tijd en een vermoedelijke bliksemslag waardoor er bosbranden ontstonden die zorgden voor deze ramp.
Door de windrichting werden door deze branden verschillende plaatsen bedreigd en ondanks dat er hier en daar woningen verloren gingen, kon men ook vele behouden. Dat veranderde toen op een gegeven moment een storm opstak vanuit het zuiden en er in veel gevallen geen houden meer aan was en aan bestrijding viel in het geheel niet te denken. Steeds meer schuren en huizen in de omgeving vielen ten prooi aan het vuur en men kon alleen maar machteloos toezien. Maar Holland zou nog steeds in haar oude glorie bestaan hebben als de wind tegen het middaguur van zondag de 9e oktober niet gedraaid was naar het westen. Dit werd het noodlot en tegen drie uur werden de alarmklokken geluid en de godsdienst- oefeningen afgebroken. Iedereen trok ten strijde tegen de vonkenregen die over de huizen

waaide en toen de eerste huizen van Holland vlam hadden gevat was er geen houden meer aan en was het lot beslist. In minder dan een uurtijd lag Holland in as en de getroffenen hadden alles verloren, men bezat in veel gevallen niet meer dan wat men in de handen kon dragen. Hartverscheurende taferelen speelden zich af bij het verloren gaan van het zo moeizaam opgebouwde bezit. Paniek ontstond als men een familielid miste in de drukte en iedereen heen en weer rende met zijn eigen laatste bezittingen.
Door de harde wind werd de rook snel verdreven maar de hitte was enorm zodat er plaatsen waren die spontaan ontbrandden en men rekening moest houden met verschillende vuurhaarden. Deze vuurhaarden maakten het levensgevaarlijk zich, zo het mogelijk was, tussen de huizen te begeven om toch nog iets te redden. Slechts één achtste kon behouden blijven de rest werd een blakerende puinhoop en meer dan 200 gezinnen werden van hun have en goed beroofd. Het mag een wonder heten dat er behalve één vrouw, geen slachtoffers gevallen zijn, maar de materiele schade was niet te becijferen.
Nadat de ramp bekend geworden was, werden snel hulpakties op touw gezet en hele gemeenschappen kwamen in aktie. Uit de naburige plaatsen werden alle mogelijke spullen ingezameld om de mensen van deze ramp uit Holland te helpen. Holland was niet meer, de stad was vergaan en het werk van meer dan 25 jaren was verloren.
Op 11 oktober werd een comitee opgericht, er werd besloten dat Holland opgebouwd ging worden en de giften werden verdeeld. De moed laten zakken is de Nederlander vreemd dus ging men snel weer aan het werk om te zorgen voor een nieuw onderdak.
In 1886 werd het ooggetuige verslag van Gerrit van Schelven uitgegeven en kregen de mensen een indruk van de omvang van deze ramp. Hoewel dit de grootste in zijn soort was en daarom hier beschreven, zijn er meer branden geweest die door de houtbouw een grotere omvang kenden dan wanneer men stenen huizen had gehad.
In de literatuur komt men meer meldingen tegen uit andere nederzettingen waar, zij het op kleinere schaal, eveneens door branden veel schade werd toegebracht. Ter vermindering van dit risico was men nadien verplicht meer met steen te werken en de steengroeven hebben er erg toe bijgedragen dat er stenen huizen konden worden gebouwd.
Hoewel nog geen 150 jaar geleden kunnen we ons er moeilijk een voorstelling van maken met hoeveel moeite alles tot stand is gekomen voor men enigszins een beschermd leven had opgebouwd.
De geschiedenis kreeg zijn beloop, want na de buitenkant kwam de binnenkant van de huizen aan de beurt. Er waren ondertussen nogal wat handwerkslieden overgekomen uit Europa en deze meubel- en gereedschapsmakers deden goede zaken. Spoedig was alles wat gemaakt kon worden in de winkels te verkrijgen en kregen we de volgende stap op de maatschappelijke ladder.

De dingen die van een huis een thuis maken en van ver moesten komen vulden het gat in de markt. Schilderijen, spiegels, klokken,

boeken en vele andere dingen werden door rondtrekkende reizigers aangeboden of konden in de winkels gekocht worden.
De afgezaagde boomstam die tot tafel gediend had stond buiten, de kisten die als bed of stoel dienden kregen een andere bestemming. Het doorgezaagde meelvat was eens de wasmachine en de loog werd vervangen door zeep. Een echte kookkachel kwam zijn intrede doen en het houten bestek en borden dienden als brandstof omdat er metaal voor in de plaats kwam. Voor mensen met wat meer geld was er zelfs porselein te koop.
Zo ziet men over een periode van 50 à 60 jaar de pionierswereld veranderen. De emigranten die na deze tijd overkwamen gingen meteen al een bepaalde luxe tegemoet. Niet dat hun problemen niet groot waren, doch die waren van een heel andere samenstelling en hadden meer betrekking op het persoonlijke vlak dan dat het generaal was voor een hele groep.

Hadden de gereedschapsmakers eerst alleen maar hout tot hun beschikking, na de komst van het ruwe ijzer gingen op veel plaatsen de smidsvuren branden. Dit was vooral belangrijk voor de werktuigen om het land te kunnen bewerken, zelfs het simpele spijkertje bewees nu zijn onschatbare waarde.

De wegen.

Het volgende op de pioniersagenda, nadat men nu enigszins voor zich zelf kon zorgen, was een betere verbinding met de omliggende plaatsen en steden. Men zag wel in dat als men een betere handel wilde, een goede weg erg belangrijk was. Niet alleen de kustplaatsen maar ook het achterland moest beter bereikbaar zijn en de gebruikte karresporen, soms dat niet eens, moesten verdwijnen. Ze moesten plaats maken voor gebaande en vooral verharde wegen.
Zonder wegen was het bijna niet mogelijk om 's avonds te reizen en de gevallen dat men verdwaalde zijn dan ook legio. We spreken dan nog niet eens over de ongevallen en het materiaalpech van kapotte ossekarren door omgevallen bomen, de diepe kuilen die in de regentijd vol water stonden waar men in vast kwam te zitten enz.
Ook moest men grote omwegen maken vanwege de moerassen en ravijnen waar men niet door of langs kon. Het gebeurde vaak dat men voor een afstand van enkele uren door zo'n omtrekkende beweging wel twee dagen nodig had om ergens te kunnen komen.
Zo gingen de pioniers van het eerste uur te werk, met bijl en schep werden straten en paden gehakt. Landmeten was er niet bij, of het moest zijn dat de bakker of timmerman zich met die taak belastte. De moerassige stukken werden eerst begaanbaar gemaakt met boomstammetjes, deze manier had men overgenomen uit het Limburgs-Brabantse landschap waar men dat ook toepaste om o.a. de Peel te doorkruisen.
Een probleem wat zich hierbij voordeed was dat bij teveel regen het gebeurde dat zo'n stuk weg ging drijven en alsnog onbegaanbaar was. Moeilijk en ondankbaar werk was het totdat iemand op het idee kwam

het in de afwatering te zoeken. Als men kon realiseren dat het water sneller en doeltreffender afgevoerd kon worden dan kreeg men een redelijke verbinding tussen de dorpen en nederzettingen onderling. Hieraan werd dan ook met succes door man en macht gewerkt.
Het zouden ook geen Hollanders zijn die het water de baas werden.

Inburgering.

Alle reeds genoemde zaken waren even belangrijk en van de eerste orde om het leven enigszins draagbaar temaken. Met de inburgering van de bevolking was dit niet het geval. De inburgering komt pas ter sprake als men enigszins gesettled is en er een redelijke ontwikkeling is ontstaan ten aanzien van het sociale verkeer. De ontdekking van de roterende drukpers was er de oorzaak van dat men veel zaken snel en goedkoop onder de aandacht van de mensen kon brengen. De kranten waren in deze onmisbaar en de persvrijheid van onschatbare waarde als het ging om de politieke ontwikkeling van de emigranten en natuurlijk de eigen bevolking. Om een groot publiek te kunnen bereiken verlaagde de New York Sun in 1833 als eerste z'n prijs naar 1 penny en de andere kranten konden nu niet achter blijven. De krantenoorlog was begonnen!
Na 1846 kwamen de schrijvers en critici in de belangstelling en werd men selectief en bewust gemaakt voor de omgeving door de vele informatie. Zonder aan eerdere tijden af te doen kwam het intellect op een hoger peil. Men zag nu ook veel meer dat de 'gewone' man z'n mond open deed en zich betrokken voelde tot de gang van zaken in zijn omgeving. Men ging mondiger worden en zich meer bemoeien met bestuurlijke zaken en eiste mede beslissingsrecht in zaken die indirect iedereen aanging.
Zo zouden er nog honderden redenen aan te voeren zijn, doch dat zou hier te ver voeren. Een complete Amerika-studie zou het gevolg zijn om al deze facetten uit te diepen. Wij noemden U de belangrijkste die in combinatie gebracht kunnen worden met de emigranten van toen en op hun leven van grote invloed waren.

> Door het ontstaan van een geheel ander levenspatroon, dankzij de verbeterde omstandigheden waarin men kwam te verkeren, werd men zich ook bewuster van zijn medemens. Vooral van de reeds daar aanwezige bewoners met wie men in het begin weinig omgang had. Van het begin af was het door de grote inspanning die men zich moest getroosten om zijn bestaan op te bouwen en de slechte gezondheidsgesteldheid niet mogelijk zich te verdiepen in een sociaal kontact wat verder ging dan zijn eigen groep. Voor die tijd was het zo dat de sterken konden overwinnen en staan blijven in hun geworstel. De sterfte onder de ouderen en jongsten was heel groot en vele werden dan ook begraven, in die tijd, zonder een vorm van getoonde emotie.

Het was een zakelijke bezigheid die moest gebeuren. Was men nu zover

afgezakt en liefdeloos geworden? Nee, in het geheel niet, maar de droefheid werd door het eigen overleven naar de achtergrond geschoven.
Ds. Scholte zei eens op een bijeenkomst toen hij net het bericht kreeg dat er iemand overleden was: " Broeders en Zusters, laten we blij zijn want er is iemand onder U die het beter gekregen heeft".

Komen we nu een eind verder in de tijd dan zien we dat de ouderen op de plaats blijven wonen doch dat de jongeren steeds meer gaan wegtrekken naar de steden. Dit is de prijs voor een hogere cultuur! De jeugd zoekt naar een beter leven en beter werk. Helaas trok men zonder de nodige voorkennis weg van de ouderlijke haard, onbekend met datgene wat hen te wachten stond. Door deze situatie raakten zo snel ingeburgerd en onder de Amerikaanse bevolking leerde men dingen die de ouders vreemd waren in taal en gebruik. Door hun afstamming van een zeer godsdienstige groep, velen van de ouders en grootouders waren immers vanwege het geloof geëmigreerd, ontstond er een wrijving met de leiders. Er waren dominees die spraken van een " verloedering den Nederlander niet waardig". Nu moet aan dat woord niet al te zwaar getild worden doch in de ogen van de zeer gelovige ouders was het toch moeilijk te verkroppen dat de jeugd zich zo gemakkelijk liet overhalen tot de Amerikaanse leefwijze. De opzet om een hechte Hollandse gemeenschap te hebben en te houden, kwam erdoor in verval.
Toch vergaten de kinderen hun ouders niet en velen stuurden het zuur verdiende geld naar huis maar hier werden er stappen ondernomen om de jeugd beter te begeleiden. In die plaatsen waar de jeugd heengetrokken was, stichtte men Hollandse Huizen. Dit waren huizen van mensen die met het lot van de kinderen begaan waren en zich beschikbaar stelden met hun huis om de jeugd op te vangen. De bedoeling was de jongens en meisjes zo bij elkaar te brengen en te onderhouden dat AMOR zijn werk kon doen. Toch is de vermenging met de Amerikaanse bevolking door huwelijk niet tegen te houden geweest, veel oud-Hollanders zijn met een Amerikaanse partner getrouwd. Dit hield vaak in dat men sneller de taal overnam evenals de gewoontes en dit hield weer in dat men op een gegeven moment probeerde zijn afkomst te verdoezelen om nog meer Amerikaan te lijken.
Niet dat men zich schaamde maar men dacht zich op deze manier vlugger een betere positie te kunnen verwerven.
Zo gingen Holland en Amerika hand in hand een andere toekomst tegemoet en daarmee ging uiteindelijk ook de reden waarvoor hun ouders en grootouders geemigreerd waren, verloren. Men keerde zich ook dikwijls af van de kerk en de vaders en moeders zullen vaker een traan gelaten hebben om deze situatie, dan om hun eigen ongemak.

De tweede generatie.

De Amerikaan Douglas Cambell prees de Hollandse invloed op Amerika in één van zijn werken met de woorden: " Holland is de geestelijke moeder van Amerika. Amerika is made by Holland ".
Dr. Colebrander, een Hollandse schrijver, zei dat dit onmogelijk kon zijn. In zijn boek 'Report of the American Historical Association 'van 1909 wilde hij Amerika liever niet " vertroeteld zien als een jonge hond".
Hij schrijft Amerika eerder toe aan de Engels-Puriteinse kolonisten. Het ging hem te ver Amerika te erkennen als een dochter van Nederland. Hij is het wel eens met de stelling dat de Hollandse handelsgeest van invloed is geweest op het Amerika van heden. Wij laten een ieder in zijn recht en oordeel!
Noord-Amerika met zijn 8 miljoen km^2 (=4/5x Europa) heeft door de tijden heen een geweldige vlucht gemaakt in z'n ontwikkeling. Alleen al als we de koopvaardijvloot nemen zien we een zesvoudige vergroting tot 750.000 ton in de periode 1789-1805. Aan uitvoer van voedingsmiddelen en grondstoffen werd er van 1791 tot 1801 voor meer dan 200 miljoen gulden verhandeld. Dit alles werd mogelijk gemaakt door o.a. het graven van het Erickanaal. Dit kanaal met zijn lengte van 500km verkorte de reis van Albany naar het Eriemeer van 20 tot 8 dagen. De vrachtprijs van New York naar Buffalo daalde tot 1/5 van de prijs. Voor velen de aanleiding om zaken te doen en zich te vestigen op de reeds eerder genoemde concentraties van industrie en handel daar waar het vervoer het gemakkelijkste is.
Doordat de scheepvaart als het ware explodeerde in omvang was er veel te weinig aanbod van zeelui. Daar kwam nog bij dat de vele schepen onder Amerikaanse vlag varend de eis stelden dat men Amerikaans burger moest zijn wilde men aanspraak maken op een baan. De zelfbescherming had zijn intrede gedaan. Velen uit Europa zochten op één of andere manier een uitweg om aan te kunnen monsteren op één van de Amerikaanse schepen. Een leuke anekdote ontstond op deze manier.
Het gebeurde eens dat iemand wilde naamonsteren en geweigerd werd omdat hij niet aan kon tonen Amerikaan te zijn. Een bevriende Amerikaan bracht uitkomst:

Bij hem thuis stond een wieg en hij beval de persoon erin te gaan liggen. Aldus getuigde hij: " Ik heb hem in de wieg zien liggen".

Zie hier een vrije interpretatie van een Amerikaan. Toch is het altijd zo gebleven dat "Amerika voor de Amerikanen" een vaste kreet bleef. Ook nu nog geldt dat in vele opzichten. Als we het boek lezen van J.M. de Casseres: "Het andere Amerika" uitgave 1939 blijkt duidelijk dat men altijd een eigen koers gevaren heeft en nog doet. Men heeft evenals Nederland geprobeerd een neutrale rol te spelen in de vele konflicten. Het accent lag steeds op de vooruitgang van het eigen land maar was men gedwongen tot het aan- gaan van een confrontatie dan ging men deze zeker niet uit de weg. De voorbeelden zijn

er te over en met name van de Tweede Wereld oorlog heeft men voldoende kunnen leren.

Periode na 1945.

Een grote opleving ontstond na de Tweede Wereld oorlog. Dit was de tijd van de grote ontdekkingen op vooral het technische gebied. Het tijdvak van de race om de eerste plaats op velerlei terrein.
Heeft men die veroverd dan onstaat de strijd tot het behoud hiervan.

Vele geleerden kregen na de oorlog dan ook de kans zich uitermate te onderscheiden in het Amerika van vandaag. Dit heeft een leidende positie gebracht aan een land wat een voorbeeld tracht te zijn voor velen. Laten wij ons niet hoeven te schamen voor de daden van onze voorouders.

********** slot, sept. 1992 e.smits

geraadpleegde literatuur en andere bronnen:

Pelgrim Vaders van het Westen, 1806 door D.Versteegh
Geschiedenis van de Nederlandse emigratie tot de WO II, 1959 door J.A.A.Bartland.
Stemmen uit Noord-Amerika, 1847 door Brummelkamp
Holland aan de Hudson, 1963 door W.J. van Balen.
Netherlanders in America, door Jacob van Hinte.
Dutch Immigrant Memoires, door H.Lucas.
History of Pella,Iowa, 1922 door G.A.Shout
Holland in Amerika, 1847 door Brummelkamp
Landverhuizing, waarom wel Noord-Amerika en niet Java, 1846 door Brummelkamp.
Schrijt spoedig terug, brieven 1847-1920, 1978 door H.J.Brinks.
Het boek der Landverhuizers, 1846 door Beger.
Dwars door het land van Roosevelt, 1906 door Knobel.
Het andere Amerika, 1939 door J.M. de Casseres.
de Geschiedenis van het Amerikaanse Volk, 1923 door C. te Lintum.
Lotgevallen van de heer Bonnema, 1853 door P.Runia.
brieven aan diverse families in handschrift.

****

TOPONIEMEN en BOERDERIJEN uit de Proclamatieboeken (7)

Zie voor voorwoord en bedoeling Sneupers 12 en 13. Het genoemde cijfer is de bladzijde uit het proclamatieboek, 174v betekent de ongenummerde achterkant van bladzijde 174. Ter oriëntering is hier en daar aan de rechterkant van de bladzijde het jaar waaruit de akte stamt weergegeven. Deze keer het tweede stuk van M5 (op te vragen als "Archief 13-27, nummer 100) uit de jaren 1669 - 1683.

Reinder Tolsma

174v Hobbo Emaias van Aylva koopt halve sate te Metslawier, 51 pm 16-6 flor., huur 102 gg, gekocht van Lucia van Aylva á 62 gg
176 Cornelis Bosman koopt sate te Anjum, 70 pm, buiten het wterland en de zaetsen, Uylcke Idses bewoner, 24-24 floreen, huur 140 gg, verkoper Lucia van Aylva
178 Cornelis Bosman koopt grondpacht uit Ryxma te Anjum
178v Wagenmakerij te Anjum wordt per executie verkocht
179 idem
179 Cornelis Bosman koopt Tialma te Pasens, bewoner Sippe Claasen CS, 30 pm, 100 gg verschot, gekocht voor 1300 gg van Anne Siccema en Jan Rensen
179v Cornelis Bosman koopt sate te Lioessens, 30 pm, 9 2/3 floreen huur 50 gg, gekocht van Petrus van Buijgers á 45 gg 7 strs, + 18 pm los land á 57 - 14 gg
180 Cornelis Bosman wandelkoop huis, hornleger + stee op de Marren te Aelsum
181 Cornelis Bosman koopt halve sate te Lioessens, wijlen Jan Folckerts gebruiker, 56 pm geheel, 23-5 floreen, huur 100 gg gekocht van Jhr Petrus van Buijgers á 36 gg
182 Land in de "Wtvangck" te Ee
183 Cornelis Bosman koopt sate te Anjum, 32 pm waarin dr Kemperius 8 pm heeft, 8-4 floreen, gekocht van de erven van Allert Pieter van Jongestal á 10 gg
183v Kalckwerck en schilplaets en gereedschap opt west van Dockum verkocht voor 449 gg
184 Smitterie te Lioessens
184v Jarigh Jacobs koopt sate te Midhuizen te Ee, bewoner Claes Douwes, 100 pm, 30½ floreen, 12 jaeren á 215 cg, gekocht van Bocko van Burmania á 18 - 7 gg, niaetversoek van Cornelis Bosman
185v Tiaerd van Aylva wandelcoop sate van 56 pm te Aalsum, huur 54 ducatons, bew. Symen Thomas, tegen Hendrick Steenhuijsen, heer op Folckerda, 5 grasen in een hoert enz. te Garsthuisen met een toehaeck van 4200 cg
185v Twee koegangen in Niawierster buijrfenne
187 Acht pm gras, bij Doccum aan de gracht "de Schapegrasen" genaamt hebbende: gracht ten westen, Zuur Ee ten zuiden, heere wegh ten noorden
189 Vier pm, gelegen digt aan Doccum, "de molenaarscamp" genaamd
192 Schipvaertspad, Bellinghswegh, Tillewegh (ook 201) te Anjum
198 Huis "Op de Trappen" te Anjum
203 Tichelwerck (zie copy) voor 1703 gg 1681
Panwerck voor 601 gg
Wagenmakerij voor 92 gg (te Dokkum)
204v Smitterie te Morra
205 Cornelis Bosman koopt sate te Oostrum, Minne Hettes bewoner, 33 pm, 8 jaeren, 12 floreen, huur 68 cg, gekocht van Jan Hendricks Linthorst voor 1700 cg
207 Tierck Hendrix Banga koopt seeckere kleijne sate lants te

Metslawier, 12 pm, het overzet genaempt, bewoner wed. Lieuwe Tierdts + tille en barten tussen Metslawier en Jouswier + hooghholt over Morraster vaart + 3 andere holten, 2½ floreen hebbende de geregtigheit van't overzetten, gek. van de Erven van Here Allert Pieter van Jongestal, voor 27 gg 14 strs/pm

208 Zes pm te Ee "de twee drien" genaampt, de dyck ten westen, de wielsfenne ten zuiden, 2 floreen

209 Vier pm te Anjum "op de Morswurven" gelegen

209v De Meulenweg te Anjum

210 Cornelis Bosman koopt sate te Dyxhorne te Ee, 50 pm, bewoner Lieuwe Thomas, 4 2/3 floreen, gekocht van Cornelis van Aersen van Somelsdijk á 60 - 7 gg

213 Cornelis Bosman koopt 1/8 sate te Anjum, 93 pm, 32-18 floreen, á 24 gg van de crediteuren van Johan Verheel

213v Tiaerdt van Aylva koopt Klein Jarla te Wetsens, 84 pm, Folckert Geles gebruiker, 24 flor. gekocht van Frouck Eysinga in wandelcoop

215v De miedtennen te Lioessens

216v Cornelis Bosman koopt sate te Anjum, 55½ pm, Gerrit Gerloffs bewoner, gekocht van Juffrouw van Rottinga á 56 gg, niaerversoek van Julius Schelto van Aytsma

217 Drie einsen land "het hoogereinde" by t Teert te Anjum
Cornelis Bosman en Aurelia van Wyckel kopen sate te Ee met stem "in de buyrte staende" (geen land genoemd) 21 strs gr. pacht aan de Pastorie, gek. van Lieuwe Thomas voor 240 gg

217v Smitterie Nijewier + gereedschap en het alleenrecht-zie copy Twaalf pm te Anjum "de Tammen"

218 Bartholomeus Bus, Molenaer te Anjum 1682

221 Sape Takes Jepma, Sape Lieuwes en Trijntie Cornelis tot Anjum kopen 6 pm in "Montsma Sate"

221v Cornelis Bosman koopt halve sate, 55 pm, te Lioessens gekocht van Jhr Tiberius Phipinus van Eminga voor 950 gg

223 Smitterie tot Anjum + gereedschap, gekocht van de diaconie voor 90 gg

223v Cornelis Bosman koopt helft van Aebema te Ee, bew. Dirck Jansen, "groot boven de saetsen 100 pm", volgens opgerecht huijrcontract van Eue Claesen met Baucke Sybrens, 20 flor. gek. van Claes Tiepkes Munckhuijs voor 2400 cg + 3 jr huur

223v Smitterie Metslawier

224 Huis aan de Zylster loone, hebbende het vermaenhuijs ten westen, de loone ten oosten te Anjum

225v De groote en kleijne Weijns, groot 3 pm en 8 pm te Anjum

228 Jan Jansen Brouwer, koopman te Dokkum koopt sate te Lioessens, oude en nieuwe landen, 40 pm, waarvan 24 onder t huis en 16 pm los land, 11 flor. 14 strs, 3 huurjaren vor Thys Sytses, gek. van Anna Catharina van Unia, huisvrouw van Gerligh Doijs, á 31 gg 21 strs, niaerversoek Cornelis Bosman

230 Executoriale verkoop brouwerie te Anjum "aant kerckhoff" en tapperie "aent hoogst van de straet al waert grauw peert wyt hangkt by Symen Jacobs bewoont en een huis en tapperie onder Oostmahorn

Inleiding:
Kerkelijke onenigheid en twisten zijn er altijd geweest. Waar meerdere mensen bijelkaar komen en een ieder zijn eigen gedachte naar voren brengt ontstaan meningsverschillen. Het is niet voor niets dat de bekende Darwin ooit zei: " Niemand is het eens met de mening van een ander, doch alleen met zijn eigen mening die door die ander uitgesproken wordt". Hier schuilt een grote kern van waarheid in vooral als men op het terrein komt van kerk en dogma.
Daarnaast was het naar buiten brengen van meningen vaak een zaak van die personen die goed konden schrijven en uitleggen om op die manier de gewone mensen te overtuigen van hun gelijk.
Nu hebben we een tijd gehad dat alles wat de schoolmeester zei of wat de dominee naar voren bracht voor waar aangenomen werd. Dat waren de geleerde lieden naar wie men moest luisteren. Voor velen was dat ook geen probleem, totdat het ging afwijken van de conventionele gedachtengang. Vernieuwingen op het gebied van wetenschap en inzicht hadden een lange aanlooptijd nodig voordat men ze ging accepteren. Vooral de vernieuwingen op kerkelijk gebied gaven aanleiding tot soms hoog oplopende ruzies en langdurige discussies. Het gevolg was en is dan ook vaak een splitsing in groepen of groepjes die elk hun eigen weg wensen te gaan.
Welke soms kleine oorzaken grote gevolgen hebben kan men afleiden uit het volgende verhaal over een predikant hier in Noord-Oost Friesland.
Aanleiding is een gevonden brief die we hierbij eerst afgedrukken en waaruit het verhaal is ontstaan.

Relaas van S. ROSIER dorpsrechter van Hantum, van hetgeen gebeurde op zondag 2 oktober 1768 tussen Dominee P.Cramer en gedaagde Dorpsrechter als gelastigde van JITZE JANS in persoon als kerkvoogd van voornoemd dorp.

Dominee P. CRAMER, kwam op de 2e van deze maand 's morgens ongeveer acht uur gekleed met mantel en bef, naar Hantum en vervoegde zich in de herberg aldaar. Wij hadden gehoord dat hij de vorige zondag in zijn gemeente te Bornwird had afgekondigd, dat hij op de vacante plaats te Hantum de volgende zondag zou preken.

Boven gedaagde kerkvoogd, bedacht op de situatie, om alle verwarring zowel voor, als under de Godsdienst te voorkomen, verzocht mij, Dorpsrechter, aan Dominee Cramer te vragen of hij gekomen was om deze morgen hier te preken, waarop ik als antwoord kreeg, dat hij wel hoorde dat ik het hem vroeg, maar geen antwoord wilde geven, of uitleggen; ze moesten maar afwachten, wat hij zou doen.

Voornoemde kerkvoogd verzocht mij zorg te dragen dat Dominee Cramer niet in het vierkant kwam, opdat hij niet tegen onze wil op de preekstoel zou gaan, terwijl de preek zou worden verzorgd door de Weleerwaarde Heer Keltje Hulshot, die hiervoor speciaal gevraagd was, zo verzocht ik Reitze Neres, en Gerrit Rosier, om

de deur van het vierkant gesloten te houden en niemand daar in te laten totdat ik de klok geluid had.
Onder het laatste klokluiden om negen uur, kwam Dominee Cramer in de kerk en wilde in 't vierkant gaan, hij rukte tweemaal en trok heftig (aan de deur) maar voornoemde personen hielden stand. Toen Dominee ze vroeg wie hen verzocht had om hem niet toe te laten antwoordden zij, dat ze op last van de kerkvoogden dit deden.
Toen ik, dorpsrechter en schoolmeester, de klok geluid had en in de kerk kwam en zag dat Dominee Cramer daar stond, werd ik zeer ongerust, bang voor oproer in de volle vergadering. Toen ik daarna bij hem kwam vroeg ik waarom Dominee hier stond waarop hij zei, dat hij in het vierkant wilde, waarop ik antwoordde door de kerkvoogd verzocht te zijn, hem dat niet toe te staan.
Hierop vroeg Dominee Cramer of men dan een predikant wilde tegenhouden het vierkant in te gaan, waarop ik antwoordde dat als alles normaal was, dit nooit door ons gedaan zou worden, maar dat hij er nu niet in mocht, waarop wij vervolgens vroegen, of Dominee daar in wilde om te preken.
Hierop antwoordde Dominee Cramer dat hij door de gehele Classis bevoegd was om te preken en niet alleen bevoegd daartoe, maar zelfs, daartoe zeer geroepen werd om te prediken.
Waarop ik antwoordde verzocht te zijn, hem niet alleen van de preekstoel te keren, maar zelfs ook buiten het vierkant te houden, zodat men niet genoodzaakt zou zijn hem van de preekstoel af te halen.
Hierop riep Dominee Cramer de vergadering tot getuigen en zei dat ze moesten oppassen.
Hierop kwam Marten Durks naar voren, en zei tot Dominee Cramer dat als hij wilde preken, dat hij dat hier niet moest doen, waarop hij antwoordde, dat hij niet kwam te preken. Marten Durks vroeg waarom hij dan mantel en bef aanhad, waarop hij zei, dat dat zijn normale kleedij was.
Hierop maakte de hele vergadering in wanorde en klom men op stoelen en banken, alsof het om een commedie ging. Door het zien hiervan werd ik zo ontroerd, dat ik bijna niet meer kon staan, waarop ik tegen Dominee Cramer zei, dat mijn hart in mijn binnenste in brand stond en dat ik meende, dat het werk van Leraren was: om gemeenten te stichten in plaats van in verwarring te brengen, maar hij bracht oproer en verwekte onrust in de Gemeente.
Hierop riep Dominee Cramer weer de Gemeente tot getuigen en zei dat ze moesten oppassen.
Hierop riep Dominee Cramer met een luide stem: "Zowaarachtig als God in den Hemel is, voor wiens oordeel ik ten jongsten dage zal verschijnen, ik ben gekomen met goed voornemen, zonder kwaad te willen". Waar op ik riep zweer toch niet, zweer niet.
Hierop riep Dominee Cramer:" Sla de handen aan mij, sla mij, sla mij". Waarop Douwe Limmes zei, men slaat geen predikanten.
Waar op ik antwoordde, Godshuis is een huis des gebeds, maar geen huis waar men elkaar slaat.
Hierop kwam de kerkvoogd in de kerk, gaat voor Dominee Cramer staan en legde de hand op zijn schouder en zei: " Ik raad Uw als

een vriend, ga toch weg, want preken zul je niet".
Waarop Dominee Cramer zei: " Jou slaan mij, jou slaan mij, nou is het goed, nou gaan ik heen". Waarop de vergadering riep: "Ja dat zien wij wel, dat is geen slaan, dat is geen slaan".
Dominee Cramer vertrok en ontmoette Dominee Hulshof bijna aan de uitgang van de kerk en vroeg hoe het met hem ging, en zei dat het hem speet, dat dit juist voorviel nu hij zou preken, dat hij zegen wenste en dat de Gemeente zegen mocht ontvangen.
Hierop is Dominee Cramer de kerk uitgegaan naar de herberg en naar men zei daar zolang geweest, totdat de Godsdienst geeindigd was, en een half uur nadat het volk uit de kerk was, is hij met ouderling Ljpe Jans van Bornwird, en Jan Durks kerkvoogd van de Hiaure, naar zijn huis teruggekeerd.

Over deze handelswijs en verwarde ontmoeting, was ik zo aangedaan, dat ik bijna niet bij macht was mijn dienst waar te nemen, en vele gemoederen waren zo geroerd, dat ze hun tranen niet konden inhouden, en de ledmaten na kerktijd nog bewogen waren.

Dit is de waarheid, naar behoren verstrekt, dit met mijn eigen handtekening ondertekend, en ben bereid dit met plechtige eed en met voldoende getuigen te komen bevestigen.
Actum Hankum den 2e oktober 1768.

S. ROSIER.

We zullen ons verhaal de titel geven van:

" Roerige tijden uit het ambtelijk leven van DS. P. CRAMER, predikant te Hiaure/Bornwird van 1766 - 1778 ".

Ds. Pieter Cramer werd op 7 april 1766 door de Classis Franeker geexamineerd en aangenomen als predikant, tijdens het examen werd aangetekend "dat hij nog meer kundigheden hadde als hij wel kon uitdrukken". (kerkelijk leven, Cuperus 1916, D I, blz.85).
Hoezeer ze later gelijk kregen wist men nog niet, maar soms dreigt hij de Classis bijna tot wanhoop, door de vele klachten die er binnen kwamen van leden, kerkeraad en anderen over zijn handel en wandel binnen het ambt.
Uitingen in scheldpartijen over en weer, beschuldigingen, fraude bij stemmingen, hoofdigheid, eigenzinnigheid enz. waren enkele typische karaktertrekken van deze dominee.
Het is dan ook geen wonder dat we zijn naam vele malen tegenkomen in de Classicale en Synodale verslagen.

Voor het eerst komen we Ds. Cramer tegen als predikant in het doopboek van Hiaure/ Bornwird op 2 november 1766.
Hij was zeer precies in zijn aantekeningen alsmede ook in zijn commentaar. Hij maakte nogal eens onderscheid bij de uitoefening van zijn ambt die hij uitte in aantekeningen bij en in het doopboek. Wanneer de vader of moeder geen belijdend lid was dan

kreeg men gegarandeerd met de dominee aan de stok.
Hij eiste een belijdenis als men een kind wilde laten dopen en ging dan ook fel te keer tegen de ouders als men een doopaanvraag deed en een van hen geen belijdend lid van de kerk was.
Hij speelde graag met hel en verdoemenis en vaak werd het onmondige kind er in al zijn onschuld bij betrokken.
Een typisch voorbeeld zien we in 1766, een van zijn eerste dopelingen, een zoon van Popke Wouters en Sjouke Jouws. Dominee schreef in zijn doopboek - "den vader ongedoopt" - met dikke streepen eronder), bij het tweede kind in 1768 wordt er een belofte vermeld: n.l. "waar bij de vader Popke Wouters, schoon zelf nog ongedoopt, op belofte van na belijdenis zich mede te zullen laten dopen tegenwoordig geweest".
Een belofte die we bij meer kerkgangers regelmatig tegenkomen! Ook in 1769 zien we bij deze mensen hetzelfde aangetekend en in 1771 wordt op 24 november weer een kind gedoopt. Dit kind geboren in april was gedurende de tussen liggende maanden het onderwerp van gesprek. Ds. Cramer wilde het niet dopen, wegens nog steeds geen ingeloste belofte van de vader. Er wordt een overeenkomst gesloten met dominee: "zijnde de vader nog ongedoopt, op belofte van zonder verder uitstel zich te zullen bekwamen om belijdenis te doen en dan zig mede te laten dopen, hierbij tegenwoordig geweest en heeft de artikelen beantwoord met toestemming".
De moeder moest het kind ter doop houden.
Na de strijd van september 1768 over de beroepenstemming voor Hantum/Hantumhuizen die hoog opliep, komen we ds. Cramer weer een tegen op zondag 2 oktober 1768. Aanleiding is zijn gedrag in de kerk van Hantum. (zie bovenstaande relaas), dit resulteerde in een request van de gemeente Hantum aan de Classis van Dokkum.
Op 17 oktober 1768 wordt in de buitengewone Classis vergadering door ds. Cramer, die op dat moment praesis is, protest aangetekend tegen het request van Hantum en vraagt om een copie van hetgeen ingediend was bij de Classis. De vergadering vindt het protest overbodig en verbiedt dominee verdere stappen te ondernemen tijdens de vergadering. Zij vinden zijn optreden in strijd met de goede orde. En verzoeken hem de vergadering zijn normale doorgang te laten vinden, hetgeen gebeurd. Toch bleef er een waas achter bij ds. Cramer. Hij is het niet eens met de gang van zaken en vindt dat hij afgescheept is. Na lang bernad vraagt hij in de eerstvolgende vergadering van 3-4-1769 het woord. Hij wil daar een brief voorlezen, maar bedacht voor het zovreelste opnthoud door ds. Cramer weigert de Classis dit eerst, doch na herhaald aandringen krijgt hij het woord.
Hij vraag datgene wat hem aangaat in de vorige notulen te veranderen en licht dit toe met een beschouwenlijke lezing. De Classis besluit na onderling overleg dit af te wijzen en vraagt via haar voorzitter een copie van hetgeen ze net gehoord hebben.

Bedacht voor misschien een onbezonnen woord of zin weigert ds. Cramer dit pertinent, waarna de Classis hem de voorrechten ontzegt die aan het lidmaatschap van deze Classis verbonden zijn. Ds. Cramer gaat hierbij zo te keer dat na korte tijd de

voorzitter hem gebied stil te zijn en zich rustig te houden. Uiteindelijk kiest hij eieren voor zijn geld en belooft een copie van zijn protestbrief in te leveren voor de volgende vergadering.
Hierna kan de vergadering weer doorgang vinden, hoewel hij nog een keer ter sprake komt, als men het Censura Morum behandeld. Hier komt een gehouden preek ter sprake, waarover geklaagd is. Een collega, Ds. Fiscus wordt verzocht hiernaar een onderzoek in te stellen en op de volgende vergadering verslag te doen.
De volgende maand (16-5-1769) is er weer een Classis vergadering en na de gebruikelijke agenda punten vraagt tijdens de vergadering de voorzitter aan dominee Cramer waarom ernog geen copie van zijn protest ingeleverd is. Tot ieders verbazing antwoord ds. Cramer dat dat zomaar niet gaat want dit moet gedaan worden door de notaris en aangezien hij nog niets van de notaris gehoord had kon hij nu deze brief niet tonen, doch hoopt in de volgende vergadering hem in te leveren. De voorzitter is erg ontstemd over deze situatie. Hij vindt dit een nalatigheid die niet toegestaan kan worden en namens de vergadering krijgt ds. Cramer opdracht te zorgen dat het de volgende vergadering wel aanwezig is.

We zijn ondertussen al op de vergadering van augustus 1769. Ds, Cramer, gewend zijn zin te krijgen, en moeilijk in het gareel van de meerderheid te houden levert inderdaad zijn brief in. Helaas wel zolaat en tevens zo uitvoerig dat het de vergadering onmogelijk is het tegelijker tijd te behandelen, daarom wordt besloten dat deze brief de leden van de Classis rond zal gaan en dat iedereen het zeer nauwkeurig zal lezen en voorzien zal van aantekeningen waarna het bij de officiele stukken van de vergadering bewaart zal worden. Men krijgt het maximaal twee dagen tot zijn beschikking om het te lezen en als men het langer houdt zal men beboet worden met twee schellingen. Tevens valt het onder dezelfde geheimhoudplicht waaronder ook de andere synodale stukken vallen. Men wilde geen onrust langs de weg en in de gemeenten verwekken.

Op de vergadering van 23 april 1770 wordt besloten nu eens en voor altijd uitspraak te doen en een beslissing te nemen in de zaak van Ds. Cramer. Men is het ondertussen wel zat deze collega elke keer weer op de agenda te zien verschijnen. Het wordt deze keer agendapunt 1.
Tijdens deze behandeling werd Ds. Cramer verzocht tot nader order het vertrek te verlaten. Hierna komt de brief ter tafel en kan deze besproken werden, iedereen had hem nu gelezen en voorzien van de nodige aantekeningen. Na een slechts korte discussie kwam men tot een overeenstemming, temeer daar de meeste leden vonden dat er nu vaak genoeg over gesproken en vergaderd was. Moe van al de opschudding steeds veroorzaakt wilde men nu wel een gemakkelijke en voor alle partijen aanvaadbare oplossing. Het moest natuurlijk niet ten koste gaan van het prestige van de Classis. Het duurde een tijdje voordat men het eens was op welke manier men het antwoord aan ds. Cramer schrif-

telijk zou formuleren. Men besloot de volgende antwoordbrief aan Ds. Cramer te sturen die aldus luidde:

> - Ds. Cramer verklaart dat in zijne deductie (verklaring) aan de Eerwaarde vergaderinge ingelevert de 3 juli 1769 gebruikt heeft sterke passagien en uitdrukkingen en verblijd zig met de ganse vergaderinge over de herstelde ruste en over de thans afgedane zake.
> En dat in gevallen Ds. Cramer deze woorden als zijn eigene overneemt en deselve met mond en herte voor goedgekeurd het Eerw. Classis alsdan ook daarin zou berusten ende rekenen aan hare kant voldaan te zijn.
> Waarop het Eerw. Classis ook de zaak van Ds. Cramer verklaarde voor een afgesneden werk, waarop niet meer in de toekomende tijd zal worden gewaagt.-

Men probeerde met zachte hand het probleem uit de wereld te helpen zonder dat er te grote spaanders vielen.
De scriba kreeg opdracht dit geheel aan Ds. Cramer voortelezen en de brief na ondertekening op te bergen bij de stukken.
Zo dacht men althans van een zeer langdurig probleem verlost te zijn, doch men vergiste zich weer eens behoorlijk in de gedachtengang van Ds. Cramer. Op de eerste de beste vergadering in oktober gebeurde het tot ieders verbazing, dat er weer een brief op de tafel lag van wie?..... U raad het al; van Ds. Cramer. Nu evenwel enigszins terecht, want het bleek dat op de bewuste vergadering van 3 juli, waarbij Ds. Cramer de zitting moest verlaten omdat zijn brief behandeld werd, hij nadien niet weer in de vergadering geroepen was.
Hetwelk, zo luidde een gedeelte in de brief, "zijn Eerwaarde (Cramer) aanmerkte als niet meerder voor wettig lid der vergadering ingezien te wierde ". Deze tirade werd aangehoord en besproken, waarna men bij monde van de voorzitter Ds. Cramer mededeelde dat hij niets te eisen had en hij werd verzocht plaats tenemen. Na de pauze kreeg een afgevaardigde opdracht namens de vergadering zich te verontschuldigen en het hoe en waarom werd door de voorzitter aan Ds. Cramer uitgelegd.

Het bleef een kruitvat deze omgang met ds. Cramer en men kan zich voorstellen dat men vaak op de tenen liep om de rust en vrede te bewaren.
Behoudens enkele kleinere zaken blijft het lange tijd rustig in de vergadering tenminste wat Ds. Cramer betreft; doch zijn twisten met de gemeenteleden bleven doorgaan. Regelmatig ligt hij overhoop met de kerkeraadsleden over grote en kleine zaken, vooral de doop gebruikt hij nogal eens om de mensen naar zijn hand te zetten en zijn zin te krijgen.
Een echt op de spits gedreven zaak kwam aan de orde in 1778, wanneer Ds. Cramer beschuldigd word van oneerlijke handelingen bij de verkiezing en stemming van kerkeraadsleden. Jitze Jans uit zijn beschuldigingen naar de Classis over het verloop bij het aftreden en aanstellen van enkele leden van de kerkeraad en de rol van Ds. Cramer daarin. Hij verontschuldigd zich in

dezelfde brief voor de veroorzaakte opschudding maar hij weet anders geen persoon die zijn protest kan behandelen. Om het via ds. Cramer te doen leek hem geen goede zaak. Het wordt nogal hoog opgenomen door de Classis en zo kunnen we weer enkele vergaderingen vooruit met de voor en tegens met betrekking tot Ds. Cramer.
Hij laat zich nu vertegenwoordigen door een advocaat van niet altebeste allure n.l. Dr. B. van Theecken.
Beschuldigd door Jitze Jans laten Jelle Zijtses, Claas Nuttes, Klaas Eintes, Jan Jansen en Ds. P. Cramer door dr. B. van Theeken een verzoek richten tot de Classis om hun zaak te mogen toelichten, voordat men overhaaste beslissingen kan verwachten van de Classis. Tevens vragen ze de Classis om Jitze Jans bericht te doen om hun schriftelijk te informeren aangaande zijn beschuldigingen. Ze zijn zo zeker van hun zaak dat ze door de Classis een uitspraak eisen om zich te vrijwaren voor verdere roddels. Hun advocaat en vriend van Ds. Cramer moet aan dit geheel een officieel tintje geven. De Classis vond het ernstig genoeg en schakelde zelf ook twee advocaten in nl. Dr. Buma en Mr. M.A. van Sloterdijk te Leeuwarden. (classis Dockum 2 jan. - 3 aug. 1778).
Het wordt een moeilijk geval, zodat zelfs op de Synodale vergadering te Harlingen er twee afgevaardigen uit hun midden gekozen worden om het gedrag van Ds. Cramer zeer nauwkeurig te bestuderen.
Van het een komt het ander en in de ontvangen beschuldiging van Jitze Jans wordt Ds. Cramer ook nog diefstal verweten. Hij zou de door de Classis strekte armengelden gebruikt hebben om iemand te betalen die klusjes voor hem gedaan had. Hoewel de Classis deze beschuldiging graag als een gerucht wil zien kunnen ze er toch niet omheen om hier aandacht aan te geven en een onderzoek te laten instellen. Het zou niet alleen een zware misstap zijn van Ds. Cramer, doch ook de geloofwaardigheid van de hele Classis kwam hier in het geding.
Jitze Jans zeer zeker van zijn zaak had niet alleen de Classis geschreven doch zijn beschuldigingen later ook schriftelijk bij Ds. Cramer in de brievenbus gedeponeerd, hetgeen dominee uitlokte tot een zeer krasse uitspraak toen hij op de zondag daarna Jitze Jans tegenover de preekstoel in de kerkbank zag zitten. Rap van tong betrok hij de gang van zaken in zijn preek en zei:

"zich verwonderende dat die persoon welke zich niet heeft ontzien een brief of brieven aan zijn huis te laten brengen, zelfs geschreven of door een ander laten schrijven, aldaar in dorst noemen een ledemaat te zijn der Gemeente Jesu Christi; dat die persoon zoo onmogelijk zalig of behouden konde worden, dat God eerder een Duivel zoude worden! en met den vinger in de richting van Jitse Jans wijzende van den preekstoel af zoude hebben gezegd: Jij, Jij waar krijg jij die zwavelstokken weg, om het helse vuur aan te steken hier in deze Gemeente, gij zoekt de baas te wezen, bij u moeten zij komen om raad te vragen, niemand wijser als gij in het kerkelijke, in het huishoudelijke, Ja overal zoekt gij de baas te wezen, dat diet gij om in eigen

intressen en als gij dat niet kunt bekomen, dan zoekt gij iemand te overvallen met list of bedrog of met verraad, gij zegt de Hel op in uw huis, gij zegt de hel op in de kerk en deze Gemeente, maar wee uw gij stokebrand van de hel, God zal uw straffen, en zal uw oordentelijk voor ogen stellen, Gij God vergetenen moogelijk hier nog in deze tijd".

Deze laatste uitspraken werden voor de Classis door getuigen bevestigd. Aan een verzoek om zich te verdedigen werd pas bij de tweede keer door Ds. Cramer gereageerd. Natuurlijk zal het ook moeilijk geweest zijn om daarna nog iets zinnigs te zeggen want van hetgeen er gezegd was zal niet in de geschreven preek gestaan hebben. Hij bracht evenwel niets naar voren omdat hij zo vertelde hij zich niet had kunnen voorbereiden op zijn verdediging. Dit laat hij naderhand doen door dr. B. van Theeke.
Gedurende deze tijd komt er nog een probleem bij. Ds. Cramer krijgt een beroep van de gemeente Balk, maar hier heeft men ook het een en ander gehoord. Men wenst opheldering van deze geruchten en omdat de Classis een attestatie moet afgeven komt men in gewetensnood. Een zuivere attestatie kan niet worden afgeven alleen op geruchten van een kerkeraad, zodat men nu helemaal zelf een gedegen onderzoek moet instellen.
Hiertoe gaf de Classis de opdracht dat de oude kerkeraad, totdat het geschil opgelost was, in functie moest blijven.
Men weet niet goed hoe men er verder mee moet en schuift het door naar de Synode vergadering. Voorzien van de nodige aantekeningen die op de Classis vergaderingen gemaakt waren, vraagt men de Synode om zich er niet af te maken, omdat dan altijd nog de geruchten en verdachtmakingen blijven bestaan. Hoe voorzichtig en diplomatiek opgelost. De verantwoordelijkheid wordt in dezen verschoven naar een hogere instantie, maar wel een waar ook afgevaardigen van eigen Classis in zaten. Men bleef op de hoogte doch men hoefde niet alleen een beslissing te nemen. Na de uitspraak van de Synode verwachtte men te Dockum dan de toestemming om een goed getuigschrift te mogen afgeven aan Ds. Cramer. Voor eventuele kosten zou de Classis Dockum graag opdraaien.
Uiteindelijk moet de door de Synode aangestelde Mr. Slooterdijk de oplossing geven. Hiertoe wordt op 29 juli 1778 een 7 pagina's lange bewijsvoering overhandigd met een pittige rekening.
Mr. Slooterdijk komt na lang beraad en onderzoek tot de volgende conclusie:

- " Gezien en geexamineerd bij mij mede oudste advocaat voor den Hove van Friesland het Request, Re- en Contrarescriptie tusschen Jitze Jans hem qualificerende litmaat der Chr. Gemeente te Hiaure als suppliter eenre en de Eerwaarde kerkeraad van Hiaure en Bornwird of deszelfs afgegane leden en blijvend medelid de predikant Ds. Petrus Cramer als recribant ter andere zijde enz. enz "-

Hij raad de Classis van Dockum aan het volgende te schrijven: " Het wel Eerwaarde Classis alles gezien, voorbijgaande aan alle voor en tegens het geheel als ongegrond en in dezen niet van

toepassing zijnde, verklaard de verkiezing van de nieuwe kerkeraadspersonen op 28 dec. j.l. voor wel en regt gedaan.
Dat door Jitze Jans geen genoegzaam en voldoende bewijs is geleverd dat een uitcindelijke verkiezing van kerkeraadsleden in de weg zou staan en dat zijn verhaal niets anders heeft naar voren gebracht dan insinuatie.
Over de uitspraken vanaf de preekstoel aan het adres van Jitze Jans wordt geoordeeld dat Ds. Cramer hier ergerlijke en onbetamelijke uitdrukkingen gebruikt heeft, maar niet bewezen werd geacht dat de vinger inderdaad naar Jitze Jans gewezen had.
Over de gemelde armegelden die verkeerd gebruikt zouden zijn is niets gebleken, alhoewel de verantwoording hiervoor wel beter opgetekend had kunnen worden door Ds. Cramer. Wilde men hierover nog nader onderzoek dan wordt aangeraden een Rechter in te schakelen, hoewel dit een langdurige tijd zou vergen. Het wordt daarom de Classis ook afgeraden omdat de aanwijzigen te weinig reden geven tot zoiets.
Totslot concludeerd de advocaat nog dat er al een onrustige sfeer was gedurende enkele jaren hetgeen deze zaak geen goed heeft gedaan en om het beroep naar Balk niet in de weg te staan wordt geadviseerd het hierbij te laten en de zaak aftedoen met een ernstige waarschuwing aan het adres van alle betrokkenen.

Het is alzo gedaan door de Classis, misschien ook wel omdat Balk aandrong op zijn attestatie om hem te kunnen beroepen. Een ding is zeker de waarheid ligt vaak in het midden van dit soort zaken. Het duurde niet zolang of de gemeente Balk zat met veelal dezelfde problemen als men te Hiaure en Bornwird had gehad. Weigering om kinderen te dopen omdat een van de ouders geen belijdend lid was kwam meermalen voor. Er is zelfs een jaar dat niet minder dan vier keer door gemeenteleden bij de Classis geklaagd wordt.
Ds. Cramer bleef een lastig iemand, ook toen hij in Balk stond. Daarom staan we ook niet versteld dat hij inzake een doop moeilijkheden kreeg met zijn gemeente leden. Het gebeurde ook niet eenmaal maar vele malen dat gemeenteledenklaagden bij de Classis over zijn gedrag inzake de doop.
Vaak weigerde hij in eerste instantie de doop te doen, omdat de vader geen belijdend lid was, hij stuurde ze dan eerst door naar de kerkeraad om daar de doopaanvrage te doen. Hier moesten de ouders dan vragen beantwoorden die in veel gevallen van te weinig kennis deed blijken. Of waren de vragen te moeilijk? Een ding is zeker de kerkeraad had zijn instructies..... van ds. Cramer. Een ander geval eistte van hem teveel zelfbeheersing omdat de Classis besloten had dat de doop wel verricht moest worden. Hij las zo snel het formulier en verrichtte de doop in een niet te volgen snelheid, dat de vader geen kans kreeg op de vragen te antwoorden. Hierover werd bij de Classis geklaagd temeer omdat hij "het doopwater in ene driftige houding op het kind had geworpen".
De Classis was in deze zeer ontstemd over haar broeder.
(zie kerkelijk leven- Cuperus 1920 D II, blz 47).

Men hoeft zich niet blind te staren op alleen Ds. Cramer wat deze zaken aangaat, men moet de Synodale- en Classicale verslagen er maar eens op nalezen om tot de ontdekking te komen dat wel de tijden veranderen maar de mensen niet. Er zijn velen geweest die met mooie woorden en manipulatie de mensen soms tot wanhoop dreven in een wirwar van voor- en tegenstellingen.
Ik heb slechts een voorbeeld genomen uit een lange rij, niet om de personen die een rol speelden, doch om inzicht te geven in de situatie van toen, een situatie waar onze voorouders mee te maken hadden.

e.smits, augustus 1992.

HET KADASTER PROJEKT.
Nadat de afgelopen twee jaar de gegevens van de OAT uit 1832 (Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel) van de gemeenten Oost- en Westdongeradeel en Dokkum door leden van onze vereniging in de computer zijn gezet, zal in oktober een nieuwe start worden gemaakt met de gemeente Dantumadeel. De betreffende werkgroep, de heren Visser, De Jong, Zijlstra, Smits, De Jager en Tolsma, weten wel wat ze te doen staat want de gemeente Dantumadeel, bestaande uit de kadastrale gemeenten Veenwouden, Akkerwoude en Birdaard, omvat meer dan 8000 kadastrale nummers. Omdat er van elk nummer elf gegevens worden ingetikt, zal het totale werk liefst 90.000 gegevens omvatten. Dat is geen kleinigheid en daarom heeft de vaste medewerker van de Fryske Akademie voor dit projekt, op zich genomen om Veenwouden te verwerken zodat er een dikke 6000 nummers overblijven.
Naast het intikken van deze gegevens omvat het Projekt ook het verwerken van gegevens uit de Floreencohieren. Van elke stemdragende boerderij zijn de bijbehorende kadastrale nummers bekend, die op de kaart van 1832 moeten worden ingetekend. Op die manier is in één oogopslag te zien waar de betreffende boerderij staat (of stond!) en welke stukken land vanouds bij deze boerderij hoorden. Het wordt op deze manier mogelijk om boerderijen uit 1640 (sommige boerderijen zelfs uit 1511 !) terug te vinden. Daarvan kan goed gebruik worden gemaakt bij de geschiedenis van boerderijen, maar ook de genealogie kan veel met deze gegevens. Door na te gaan waar de in een genealogie beschreven personen hebben gewoond, geeft men kleur aan het meestal wat dorre materiaal. Het komende jaar gaan de heren De Jong en Tolsma de boerderijen van Westdongeradeel verwerken.
Het intekenwerk van de gemeente Oostdongeradeel is al klaar en ligt bij de Fryske Akademy. Mogelijk zal in de loop van volgend voorjaar de "Kadastrale en Prékadastrale Atlas van Oostdongeradeel" verschijnen.
Voor Oostdongeradeel is er nog een projekt afgesloten. De afgelopen drie jaar heeft ondergetekende gewerkt aan de 327 stemdragende boerderijen van deze gemeente. Van elke boerderij werd opgetekend:
- de eigenaren
- de bewoners

- een kaart van de bijbehorende landerijen, ligplaats boerderij
Door dit omvangrijke werk is er nu een bestand van 4060 namen van eigenaren en bewoners van boerderijen uit Oostdongeradeel: er werd per dorp een index gemaakt.
Hebt u dus familie die tussen 1640 en 1858 op een stemdragende boerderij in Oostdongeradeel woonde of er een bezat, en u wilt daar wat meer van weten, kunt u kontakt opnemen met ondergetekende:
Reinder Tolsma
De Lyts Ein 16, 9137 SH Oosternijkerk, tel. 05192-1593

Moarre, freedtemiddei 2 oere, 21 augustus.
In grutte Amearikaanske auto rydt stadich it doarp yn. Hy bliuwt by in pear minsken stean dy't tafallich op'e wei stappe. De sjofeur stapt út en freget wat. Dat is it begjin fan in lytse opskuor yn it oars sa stille Moarre. De man blykt allinne mar Ingelsk te praten en dat betsjut foar de Moarsters, dy't dizze taal net machtich binne, dat se mei hannen en fuotten prate moatte.
Soks sjocht Dykstra, oan it wurk op syn kantoar, en hy komt der by stean. Dykstra kin wol wat Ingelsk en wurdt gewaar wat dizze persoan yn Moarre siket. De Amearikaan, Steve Wibalda hyt er, is soldaat yn it Amearikaanske leger yn Dútslân en is dizze nacht om tolve oere út Súd Dútslân weiriden, hat eefkes yn'e auto sliept en is no teplak yn Moarre. Wat er wol? Hy wit dat syn foarfaars út it lytse Moarre wei emigrearre binne yn de foarige ieu en dêr wol er wat mear fan witte. Is Moarre it goede plak wol? Wenje hjir noch Wibalda's? Soene earne yn'e omkriten noch Wibalda's wenje? De ienichste Wibalda's dy't er ken, wenje yn Amearika, krekt sein: alle Wibalda's yn Amearika hearre ta syn famylje. Kontakt mei Nederlân hat er neffens syn witten net mear west.
Dykstra nimt him mei yn'e hûs. Earst it tillefoanboek mar ris ynsjen. Neat te finen. Dan in tillefoantsje nei it gemeente-argyf yn Dokkum. Medema stiet him te wurd; hy moat mar delkomme mei syn Amearikaan. In kertierke letter stapt it twatal de lêsseal boppe de Brânwarkaserne yn: Dykstra, in wat âldere man, en Steve, mei o sok koart hier en yn'e koarte broek. De oare besikers sjogge al wat frjemd op as Medema efkes letter harren yn it Ingelsk te wurd stiet. Se sykje yn it Befolkingsregister fan Moarre 1880 nei in Jacob Wibalda en dy wurdt al gau fûn. De oantekening dat hy yn july 1885, mei syn âlden en broers en suskes, emigrearre is nei "Noord Amerika" makket Steve wakker optein: dochs fûn wêr't er dy hiele lange reis foar makke hie. At Medema him de "Birthcertificat" ynskreaun by de "Municipality" sjen lit, hat er it net mear.
Ien fan de besikers hat al in hiel skoft mei niget nei dizze aktiviteiten sjoen en nimt no it wurd. Der is in pleats yn Mitselwier mei de namme "Wibalda Sathe". Soe de famylje dêr faaks wenne ha en sa oan de famyljenamme "Wibalda" kaam wêze? It boekje fan Jongeling oer Mitselwier wurdt opsocht en it Floreenkohier fan it jier 1818 en dan docht bliken dat Dirk Jacobs Wiebalda yndied de eigner/bewenner fan dizze pleats is: foar 1818 hiet er gewoan fan Dirk Jacobs. It bewiis wie levere.
Ofpraat waard dat Steve noch mear gegevens fan Wibalda Sathe tastjoerd krije soe, faaks ek gegevens fan Wibalda's dy't yn Fryslân bleaun wiene.

Troch it bestean fan "dossiers" fan de stimdragende pleatsen is soks maklik te realisearjen en kin wer immen holpen wurde. Yn kombinaasje mei famyljegegevens dy't Jaap Heeringa al hie, wit Steve Wibalda yn ien klap hiel wat oer syn foarfaars op Wibalda Sathe yn Mitselwier.

Reinder Tolsma

INVENTARISATIE TEGELTABLEAUX IN FRIESLAND.

Al een aantal jaren lang is een werkgroep, bestaande uit de heren Jan Pluis (tegelkenner), Pieter Tichelaar (oud-tegelfabrikant) en Sietse ten Hoeve (dir. Scheepvaartmuseum), bezig met de inventarisatie van tegeltableaux in Friesland. Zij gaan de hele provincie door om tableaux te fotograferen en te documenteren. Het doel daarvan is een goed beeld te krijgen van de aardewerkindustrie van plaatsen als Makkum, Bolsward en Harlingen. Tevens wordt getracht om de aardewerkschilders te traceren. Uit deze werkzaamheden zijn al enkele publikaties voortgekomen en er zullen nog vele volgen.
Deze werkgroep heeft ondergetekende benaderd om als "spion" op te treden in Noordoost Friesland. Het is namelijk ondoenlijk voor de leden van de werkgroep om zelf alle huizen en boerderijen af te reizen, daarvoor zijn informanten nodig. Middels De Sneuper vestig ik uw aandacht op bovenstaande. Zoudt u dus tegeltableaux weten in onze regio of elders in Friesland, neem dan even kontakt op. Voor de goede orde: het gaat echt om tegeltableaux (een uit meerdere tegels bestaande voorstelling) en niet om losse tegeltjes, hoe mooi ook.

Reinder Tolsma
De Byts Ein 16, 9137 SH Oosternijkerk, tel. 05192-1593

D E V R O U W E L I J K E N A K O M E L I N G E N V A N P I E T J E J A C O B S .

Veel mensen, die met een staamboom bezig zijn, zoeken veelal de nakomelingen uit van een bepaald mannelijk persoon. Er wordt bijna nooit een genealogie opgesteld waarin de vrouwelijke lijn centraal staat. Het is een feit, dat de vrouwelijke lijn van een persoon de enige lijn is waarvan men weet dat hij of zij daar werkelijk vanaf stamt. Bij de geboorte van een kind is het duidelijk te zien wie de moeder is. Voor de wet der Nederlanden wordt er van uitgegaan, dat de echtgenoot de vader is. Indien personen twijfelen of dat hun vader is, kan dit alleen bevestigd worden door een bloedproef van vader en kind. We weten uit de geschiedenis, en ook nu nog, dat het voorkomt dat een man geen kinderen kan verwekken en dat de vrouw een kind krijgt van een ander, waarvan niemand iets te weten komt.
Bij de Joden geldt, dat een persoon met een joodse moeder een hele Jood is, ongeacht wie de vader is. Een persoon met een joodse vader en een niet-joodse moeder is een halve Jood.
Mijn moeder is een nakomeling in vrouwelijke lijn van Pietje Jacobs. Het is mij nog niet geslaagd de voorouders van Pietje Jacobs, ook Pytik genoemd, te vinden. Naar alle waarschijnlijkheid droeg ze de achternaam "Borduinsma". In de G. v. Sententies 1000-3 wordt een Pietie Borduinsma geboren 1714/15 vermeld. Indien iemand meer weet over de familie Borduinsma en/of Pietje Jacobs, dan hoor ik dat graag.

I. Pietje Jacobs (Borduinsma) geb.? 1714/15, huwt op 6 jan. 1737 voor het gerecht en de Herv. Kerk te Dokkum met Klaas Hendriks (Borduinsma), meester glazenmaker, zoon van Hendrik Klases, leraar der Doopsgezinden, te Leeuwarden ca. 1725. In de aantekeningen, die afkomstig zijn van Marten Martens, leraar der Doopsgezinden te Holwerd, Blija en Vischbuurt. Oorspronkelijk van M.Martens, v.d.m., gedateerd Holwerd 6 mei 1816; een copie voor Sibrand Petrus Brouwer Martens te Holwerd, gemaakt 3 okt. 1828: "Marten Martens (moet zijn Sybrens) geboren te Sexbierum in Vriesland en naderhand Mr. Smit op de Wirdummerdijk te Leeuwarden, was gehuwd met Jitske Hendriks (dochter van Hendrik Klazes), leraar der Doopsgezinden te Leeuwarden, welke mede eene zoon hadde, met name Klaas Hendriks, toegenaamd Borduinsma, mr. glazemaker en schilder te Dockum, van welke laatsten nog in leven is een kinds-kinds-kind, met de name Klaaske (op dat dezes) gehuwd aan de huisman Sybren Klazes, woonachtig onder Wetsens in Vriesland".
Uit het voorgaande zou men kunnen opmaken dat Klaaske de enige nog levende (op die dato) nakomeling is van Klaas Hendriks en Pietje Jacobs. Tot nu toe heb ik ook geen andere nakomelingen kunnen vinden. Klaas Hendriks (Borduinsma) werd burger van Dokkum 7 febr. 1728, geboortig van Leeuwarden.
Kinderen: Hendrik, gedoopt 30-4-1738 Dokkum
Trijntje, gedoopt 18.11-1740
overleden voor 1744
Trijntje, gedoopt 10-1-1744 Dokkum
geen nakomelingen gevonden; verwijzend naar bovengenoemd artikel; kinderloos overleden v. 1805.
Antje, gedoopt 15-2-1747 Dokkum, volgt II-1.
Pytje Jacobs hertrouwt 19-12-1756 Dokkum met Johannes Jurjens Krijgel, van Dokkum, koopman. Johannes hertrouwt 16-4-1785 Dokkum met Reinske Alberts.
Kinderen: Elisabeth, gedoopt 16-4-1759 Dokkum, II-2.

II-1. Antje Klazes Borduinsma, gedoopt 15-2-1747, overleden 1-5-1805 Dokkum, huwt 20-6-1773 Dokkum met Hero (Herre) Johannes Feenstra, procureur postulant, overleden voor 1805 (voorouders onbekend; wie meer weet, van die hoor ik dat graag).
Kinderen: Renske, gedoopt 10-8-1773 Dokkum
overl. voor 1774
Renske, gedoopt 31-7-1774 Dokkum
overl. 24-11-1774 Dokkum
Johannes, geboren 8-9-1775 Dokkum
overl. 10-1-1776 Dokkum
Klaaske, geboren 18-12-1776 Dokkum
volgt III-1.
Renske, geboren 2-11-1778 Dokkum
overl. 14-12-1778 Dokkum
Renske, geboren 27-4-1780 Dokkum
overl. 17-11-1800 Dokkum
Johannes, geboren 1-1-1783 Dokkum
overl. voor 1787
Pytje, geboren 25-4-1784 Dokkum,
geen nakomelingen gevonden; zal, verwijzend naar voornoemd artikel, kinderloos voor 1805 overl. zijn.
Johannes, geboren 30-3-1787 Dokkum

II-2. Elisabeth Johannes Krijgel, ged. 16-4-1759 Dokkum, huwt 5-1-1783 te Dokkum met Enne Lubberts Veldkamp, ged. .-.-17.., zoon van Lubbert Ennes Veldkamp en Tjamke Jacobs.
Kinderen: Lubbert, geboren 6-3-1784 Dokkum
overl. voor 1788
Johannes, geboren 23-8-1786 Dokkum
overl. voor 1796
Lubbert, geboren 21-9-1788 Dokkum
Pietje, geboren 16-7-1793 Dokkum
volgt III-2.
Johannes, geboren 21-10-1796 Dokkum
Nicolaas, geboren 7-5-1800 Dokkum

III-1. Klaaske Hero's Feenstra, geboren 18-12-1776 Dokkum, gedoopt 22-12-1776, overl. 19-7-1815 te Morra, winkelierse, huwt 25-8-1799 te Oostrum met Sybren Klazes, geboren 30-7-1772 Hantumhuizen, gedoopt 16-8-1772 Hantumhuizen, echtlieden op de Streek onder Betterwird, zoon van Klaas Rienks en Tjitske Sybrens. Landbouwer.
Kinderen: Antje, geboren 12-1-1802
op de Streek onder Bornwird
Volgt IV-1.
Klaaske (van Hantum) hertrouwt 29-10-1809 te Morra met Pieter Alberts Ferwerda (van Morra)geboren 1778 Morra, overl. 15-10-1834 Morra, koopman, weduwnaar van Jiltje Jilts Posthuma, zoon van Albert Jans en Aukje Doekes.
Kinderen: Aukje, geboren 15-8-1810 Morra,
volgt IV-2.

III-2. Pietje Ennes Veldkamp, geboren 16-7-1793 Dokkum, overl. 18-10-1858 Dokkum, huwt 23-4-1815 Dokkum met Fokke Klazes Osinga, geboren 6-2-1795 Dokkum, overl. na 1858, zoon van Klaas Fokkes Osinga en Aaltje Meinderts Reisiger.
Kinderen: Elisabeth, geboren 23-9-1815 Dokkum
volgt IV-3
Klaas, geboren 22-7-1817 Dokkum
Enne, geboren 27-2-1819 Dokkum
Aaltje, geboren 8-1-1821 Dokkum
overl. 30-9-1829 Dokkum
Lubbert, geboren 4-1-1823 Dokkum
Cornelia, geboren 24-2-1825 Dokkum
volgt IV-4
Johanna, geboren 30-7-1827 Dokkum
overl. 22-1-1833 Dokkum
Meindert, geboren 10-8-1829 Dokkum
Aaltje, geboren 16-6-1831 Dokkum
volgt IV-5
Johannes, geboren 1833 Dokkum
Janke, geboren 4-4-1835 Dokkum
volgt IV-6
Nicolaas, geboren 1838 Dokkum

IV-1. Antje Sybrens Feenstra, geboren 12-1-1802 op de Streek onder Bornwird, gedoopt 19-2-1802 Hiaure, overl. 24-11-1826 Lioessens, huwt 10-5-1821 Oostdongeradeel (Metslawier) met Klaas Harkes Douma, geboren 15-9-1799 Oostrum, overl. 25-9-1834 Oosternijkerk, landbouwer, zoon van Harke Jans Douma en Trijntje Klazes Kloostra (Klaas hertrouwt Grietje Binnes Bloemsma).
Kinderen: Harke, geboren 9-8-1822 Lioessens
Klaaske, geboren 19-9-1823 Lioessens
volgt V-1
Sybren, geboren 10-10-1826 Oosternijkerk

IV-2. Aukje Pieters Ferwerda, geboren 15-8-1810 Morra, gedoopt 9-9-1810 Morra, overl. 13-6-1859 Lioessens, huwt 19-12-1834 Oostdongeradeel (Metslawier) met Harmen Gysberts Zijlstra, geb. 1805 Oosternijkerk, overl. 25-12-1854 Lioessens, wagenmaker, zoon van Gysbert Beerts Zijlstra en Maaike Reitses Elgersma.
Kinderen: Maaike, geboren 29-9-1835 Morra
Volgt V-2
Pieter, geboren 26-6-1840 Lioessens
Klaaske, geboren 1-4-1837 Morra
overl. 10-5-1838 Morra
Klaaske, geboren 20-10-1838 Morra
volgt V-3.
Antje, geboren 15-4-1843 Lioessens
volgt V-4
Gysbert, geboren 13-1-1844 Lioessens
Albert, geboren 16-3-1846 Lioessens
Trijntje, geboren 26-3-1848 Lioessens
volgt V-5
Baukje, geboren 27-4-1852 Lioessens
overl. 15-10-1873 Ezumazijl onder Anjum
Harmke, geboren 30-4-1855 Lioessens
volgt V-6

IV-3. Elisabeth Fokkes Osinga, geboren 23-9-1815 Dokkum, overl. 30-5-1873 Dokkum, huwt 25-5-1837 Dokkum met Jan Sytses Ferwerda, geboren 15-3-1809 Dokkum, overl. 19-5-1874 Dokkum, zoon van Sytse Ferwerda en Tjeerdje Jans Romkema.
Kinderen: Pietje, geboren 1838 Dokkum
volgt V-7
Tjeerdje, geboren 3-11-1839 Dokkum
volgt V-8
Sytske, geboren 13-7-1842 Dokkum
volgt V-9
Fokke, geboren 20-1-1845 Dokkum
Cornelia, geboren 26-1-1850 Dokkum
volgt V-10
Sara, geboren 5-5-1857 Dokkum
volgt V-11

IV-4. Cornelia Fokkes Osinga (ook Korneliske genoemd), geboren 24-2-1825 Dokkum, overl. na 1840, meer gegevens niet bekend.

IV-5. Aaltje Fokkes Osinga, geboren 16-6-1831 Dokkum, in 1854 naar Leeuwarden, meer gegevens niet bekend.

IV-6. Janke Fokkes Osinga, geboren 4-4-1835 Dokkum, in 1860 naar Harlingen, meer gegevens niet bekend.

V-1. Klaaske Klases Douma, geboren 19-9-1823 Lioessens, overl. 20-11-1868 Oosternijkerk, huwt 21-5-1844 Oostdongeradeel (Metslawier) met Geert Rosier, geboren 23-8-1821 Anjum, overl. 14-10-1900 Lioessens, landbouwer, zoon van Fokke Klases Rosier en Antje Jans Kingma. (Geert hertrouwt 7-4-1871 OD (Metslawier) met Aukje van der Wal).
Kinderen: Antje, geboren 16-12-1844 Lioessens
overl. 14-1-1845 Lioessens
Antje, geboren 14-2-1846 Lioessens
volgt VI

Fokke, geboren 14-7-1849 Morra
Klaas, geboren 23-1-1853 Morra
Sybren, geboren 26-10-1857 Morra

V-2. Maaike Harmens Zijlstra, geboren 29-9-1835 Morra, overl. 22-4-1920 Dokkum (in 1900 winkelierse porselein te Metslawier), huwt 16-11-1864 met Siete Johannes Bosma, geboren 22-5-1839 Marum (Gron.), overl. 27-3-1894, schipper, binnenvaarder, (ouders onbekend bij mij).

Kinderen: Grietje, geboren 25-1-1866 Morra
volgt VI-2
Harmen, geboren 29-4-1867 toevallig Metslawier
Aukje, geboren 6-11-1868 Morra
overl. voor 1874
Aukje, geboren 6-4-1874 Metslawier
volgt VI-3
Geertje, geboren 19-3-1877 in het schip te Metslawier, volgt VI-4

V-3. Klaaske Harmens Zijlstra, geboren 20-10-1838 Morra, overl. 11-4-1928 Anjum, huwt 15-5-1863 OD (Metslawier) met Lolke Slager, geboren 27-10-1836 Anjum (aangifte), overl. 1-6-1867 OD (aangifte), boereknecht, zoon van Jan Slager en Jetske Jaarsma. Geen kinderen.
Klaaske hertrouwt 17-4-1869 OD (Metslawier) met Anne Wiersma, geboren 11-6-1830 Anjum, overl. 26-10-1906 Anjum, weesvader, zoon van Jan Wiersma en Geeltje Triemstra. Geen kinderen.

V-4. Antje Harmens Zijlstra, geboren 15-4-1843 Lioessens (voogd Geert Rosier, toeziend voogd Beert Gusberts Zijlstra), huwt 17-5-1866 OD (Metslawier) Hans Holwerda, geboren20-7-1835 Hantumhuizen, overl. 8-5-1874 Lioessens, boereknecht, zoon van Lieuwe Holwerda en Meike Fennema.
Kinderen: Maaike, geboren 8-5-1872 Lioessens
volgt VI-5
Antje hertrouwt 22-11-1878 OD (Metslawier) met Pieter Dijkstra, geboren 21-8-1844 Lioessens, gardenier, zoon van Jacob Dijkstra en Jitske van Ek.
Kinderen: Aukje, geboren 12-6-1879 Lioessens
Klaaske, geboren 23-12-1881 Lioessens
Antje vertrekt alleen op 12-4-1890 naar Uithuizen, en op 5-6-1891 gaan Pieter en de kinderen Aukje en Klaaske naar Uithuizen. Meer gegevens niet bekend.

V-6. Trijntje Harmen Zijlstra, geboren 26-3-1848 Lioessens, overl. (aangifte) 19-11-1896 OD, huwt 20-5-1880 OD (Metslawier) met Yme Gaasterland, geboren 14-2-1845 Oostrum, overl. 29-12-1920 Oostrum, timmerman, zoon van Sytse Gaasterland en Aukje de Vries (weduwnaar van Froukje Jans de Vries).
Kinderen: Aukje, geboren 24-9-1881 Oostrum
volgt VI-6
Baukje, geboren 23-9-1885 Oostrum
volgt VI-7
Geertje, geboren 22-5-1884 Oostrum
volgt VI-8

V-6. Harmke Harmens Zijlstra, geboren 30-4-1853 Lioessens, in 1869 inwonend bij zus Klaaske, in 1880 niet meer. Meer gegevens mij niet bekend.

V-7. Pietje Jans Ferwerda, geboren 1838 Dokkum, genoemd in bevolkingsregister van 1850-1860 Dokkum, daarna niet meer. Meer gegevens mij niet bekend.

V-8. Tjeerdje Jans Ferwerda, geboren 3-11-1839 Dokkum, genoemd in bevolkingsregister van 1850-1860 Dokkum, daarna niet meer. Meer gegevens niet bekend.

V-9. Sybke Jans Ferwerda, geboren 13-7-1842 Dokkum, huwt 17-5-1866 met Durk Posthuma, geboren 12-11-1839 Dokkum, kleermaker.
Kinderen: Adrianus, geboren 1-3-1867 Dokkum
Elisabeth, geboren 30-6-1867 Dokkum
Durk, geboren 21-6-1873 Dokkum
Jitske, geboren 12-8-1877 Dokkum
Gezin vertrekt 21-5-1881 naar Leeuwarden. Meer gegevens niet bekend.

V-10. Cornelia Jans Ferwerda, geboren 26-1-1850 Dokkum. Ze gaat in 1872 naar Oostrum. Meer gegevens mij niet bekend.

V-11. Sara Jans Ferwerda, geboren 5-5-1857 Dokkum. Vertrekt in 1878 naar Memelum. Meer gegevens mij niet bekend.

Tot zover de genealogie. Opmerkingen en/of aanvullingen stuur die naar J.S.Heeringa, Fennewei 8, 9144 CX Hantumhuizen. Dan kunnen we die, met het vervolg van de genealogie, plaatsen in de volgende 'Sneuper'.

JAAP HEERINGA